

УДК 911.3:32

СУЧАСНА МОДИФІКАЦІЯ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУВАННЯ

Сонько С.П.

Криворізький економічний інститут

Ідеологічна дискусія в будь-якій науці – справа мало результативна і невдячна. Проте, неможливість, або небажання проведення таких дискусій в остаточному підсумку залишає певне ідеологічне нашарування у розумі дослідників і віддаляє їх від пізнання істини. У природничих науках ця процедура відбувається простіше, тому що вони більш конкретні і досить жорстко відмежовують себе від ідеології [5]. „Розмитість” же предмету регіоналістики та економічної географії в плані конкретики, неоднозначність просторових закономірностей, практично повна відсутність прикладного крила даних наук робить зазначену процедуру дуже тяжкою і болючою [34].

Небезпідставне бажання наблизити методологічний апарат регіоналістики до природничих наук принаймні в плані збільшення раціонального і зменшення почуттєвого сприйняття, відбивши в ньому об’єктивність сучасних просторових процесів і обумовило загальну ***постановку проблеми.***

Незважаючи на могутнє радянське коріння, теорія економічного районування здатна досить об’єктивно відбивати суть тих просторових процесів, які проходять на регіональному рівні. Проте, цього твердження, висунутого і доведеного в попередніх авторських публікаціях [26,32], недостатньо для остаточного позбавлення понятійно-категоріального апарату регіоналістики державно-регулятивних підходів. Відтак, у численних публікаціях продовжує відстоюватись думка, що потужне економічне зростання сучасних українських “полюсів росту” (Донецьк, Дніпропетровськ, Харків, Київ, Одеса) не обійшлося без “державної регіональної економічної

політики”, в основі якої лежить радянська теорія економічного районування. Доказами зворотного є численні (ще радянські і здебільшого невдалі) експерименти з територіально-виробничими комплексами, економічними районами, раднаргоспами, вільними економічними зонами, а сьогодні з сільськими громадами... Недавні політичні події засвідчили, що і через вільні економічні зони з відповідними „полюсами зростання” можна успішно „відмивати” досить значну частку вітчизняного ВВП, незважаючи на „закономірності раціонального, пропорційного та комплексного розміщення господарства”.

Незважаючи на абсолютно різне ставлення до об’єктивності існування економічного району в умовах ринкової економіки більшість авторів, особливо традиційної школи [10,12,13,18,19,20,44] переконані, що районування – це не просто метод упорядкування і порівняння просторово-розподіленої інформації, а цілком об’єктивний просторовий феномен районотворення. Не погодитись з цим важко. Проте, незапитаність владою (колишньою, а тим більше сучасною) теоретичних напрацювань у вигляді „схем районування” як ніколи краще підтверджує існуючу методологічну кризу вітчизняної регіоналістики. Намагання штучного перенесення узвичаєних теоретичних підходів на сучасну (сподіваюсь, що вже ринкову) економіку, користуючись теорією кластерів та прикриваючись ім’ям Майкла Портера вже того не варте [31,45]. Тема переходу (транзиту) до ринкової економіки вже застаріла [31], бо сьогодні у двері стукає (і таки достукалась!) постіндустріальна.

Сучасний стан вітчизняної регіоналістики нагадує приклад з дитиною, яка грається у кубики. На кожному з кубиків нанесено фрагмент усього малюнку (загальної схеми регіоналізації). Є картонна скринька (межі держави). Задача дитини (дослідника) - заздалегідь уявити весь малюнок і таким чином розмістити кубики, щоб вони утворювали цей малюнок. Проте, у дитини є підказка – зразок малюнка. Тепер уявимо, що малюнок з однієї скриньки складають одразу шість дітей (за числом площин кубка, на яких

фрагмент зовсім іншого малюнка). Напевне діти пересваряться у пошуках свого фрагменту. Як примирити дітей? Перший варіант – дати кожній дитині по скринці (державі) із своїм набором кубиків і хай собі бавляться. З позицій внутрішньодержавної регіоналістики цей варіант не має шансів на життя, бо тоді у кожній країні буде індивідуальний малюнок із своєю кольоровою гамою бо межі між країнами будуть не контактні а бар’єрні. Цей етап Україна вже пройшла, будучи відділеною від решти країн світу „залізною завісою”. Другий варіант – дати дітям певний перелік (але однакову кількість щоб не сварились) кубиків і попросити скласти разом спільний і дуже великий малюнок не визначаючи його межі межами скриньки(держави). Імовірно, що діти колись таки складуть цей малюнок (вкриючи всю поверхню планети), але він вже буде утворювати зовсім нове „ціле”, насичене транскордонною суттю теорії кластерів.

Щось подібне відбувається і зараз у вітчизняній регіоналістиці. Державні кордони (принаймні з заходу) стають все більш контактними, європейський союз нестримно просувається на схід, проте не українські діти бавляться отими кубиками. Наші ж українські і досі мають собі по скринці, складають по черзі усі шість (або більшу кількість „схем економічного районування”, які на загал можна звести до шести) малюнків і небезпідставно пишаються кольоровою гамою, геометричною гармонією та вишуканістю безперечно красивого але *свого* малюнку. Тепер пригадаємо, що усі діти з нашого прикладу є сторонніми і неупередженими (бо діти ж!) конструкторами.

А тепер уявимо, що через якийсь період часу Вихователь їм дає зразки нових малюнків (сценаріїв), які відповідають у дійсності доаграрному, аграрному, індустріальному, постіндустріальному, інформаційному станам світової економіки. І щоразу цей новий малюнок утворює новий інваріант усіх просторових процесів на нашій планеті. При цьому взнати кінцеву мету Вихователя не під силу простому смертному. До нас доходять лише окремі уривки загальнопланетарних сценаріїв, закріплені у певних тенденціях, таких

наприклад, як глобалізація. Такий погляд на об'єктивні механізми регіонотворення не новий, бо був застосований ще В.Садовським.

Найскоріше, об'єктивні процеси регіоналізації [16] проходять у зовсім іншому просторово-часовому континуумі і зовсім неспівставні з часом життя не те що окремих дослідників, а й цілих поколінь. Де там вже казати про уряд, який міняється щороку як листя на деревах і який, за логікою, повинен впроваджувати у життя розроблені схеми районування.

Відомий герой Станіслава Лема так і не зміг досягнути фізичних механізмів формування просторових образів на океанічній поверхні Солярису і це при тому, що у нього була можливість охопити оком усю планету одразу... Яку ж „об'єктивність” ми хочемо знайти в „отдельно взятой стране”? На нашу думку публічні дискусії про об'єктивність, або реальність („принцип реальності” за О.Шаблієм) економічного району треба терміново відновити. На користь такого заклик абсолютен нерозуміння новою владою сутності просторових процесів, свідченням чого стало недавнє бажання швидко перекроїти територію нашої держави за допомогою адміністративно-територіальної реформи і таке ж швидке, повне і остаточне її фіаско. Нажаль, наша держава не залишає ученим-регіоналістам іншого шансу як відносити себе до неінтервенціоналістів [36].

З відкриттям кордонів Україна виявилась незахищеною не лише від соціального, економічного, а й від просторового негативу, який за допомогою механізмів глобалізації залучає територію нашої держави до глобального перерозподілу планетарних ресурсів на користь розвинутих країн [30]. Поетапний наступ римленду на хартленд спочатку крізь Берлінський мур а потім і через кордон колишнього СРСР призвів в Україні до помаранчевої революції, яку, на нашу думку, слід вважати постіндустріальною. В той же час поступово але неухильно стала змінюватись просторова ієрархія поселень та їхня вага у відповідності вже з новими механізмами загальнопланетарної структуризації географічного простору [22]. Недарма В.Садовський ще на початку ХХ століття дуже

прозорливо трактував економічний район як підсистему світового господарства, формування якого цілком залежить від загальнопланетарних процесів. Натомість 70-річна залізна завіса утворила у розумах вітчизняних дослідників-регіоналістів стійку ілюзію про незалежність внутрішньодержавних просторових процесів від світових.

Авторське намагання встановити об'єктивність сучасних регіональних процесів, модифікувавши для цього теорію економічного районування і обумовило *актуальність* даного дослідження. В той час як неієдздатність теорії економічного районування в умовах ринкової економіки майже ні у кого не викликає сумніву, автор не намагається її реанімувати, а лише визначити ті її переваги, які би могли працювати на кінцевий результат – удосконалення існуючого адміністративно-територіального устрою України на етапі переходу до постіндустріальної економіки.

Будучи небайдужим до майбутньої долі держави і до долі вітчизняної регіоналістики автор хотів би знайти і дослідити дійсно об'єктивні механізми регіоналізації – механізми, які би унеможливили появу численних незапитаних „схем” економічного районування з метою „виявлення просторових розбіжностей всередині України”. Для кого і для чого розробляються ці схеми? Для географічно і геополітично непідготовленої влади, яка і досі покладається на „извозчика”? Для пересічних громадян, які адекватно сприймають географічний простір лише на мікрорівні? [21]. Найскоріше для студентів, яким треба виконати навчальний план[8].

Питання регіонального розвитку є темою не лише численних публікацій в багатьох періодичних виданнях, таких як “Економіка України”, “Регіональна економіка”, “Регіональні перспективи”, “Український географічний журнал” та інших, а й знайшли відбиток у багатьох державних документах, зокрема законах про місцеве самоврядування, про державну регіональну політику. В означених документах ставляться завдання удосконалення управління на місцевому рівні, досягнення регіональних пріоритетів у діяльності органів місцевого самоврядування, відродження і

подальшого розвитку галузей регіональної спеціалізації. *Авторський доробок дуже тісно пов'язаний з цими важливими науковими та практичними завданнями.*

Питання регіональної політики та регіонального розвитку стали останніми роками предметом численних публікацій економістів [9,37,42] та географів [4,15,17,18,39]. *Узагальнюючи дані публікації* можна виділити дві головні тенденції. По-перше, пошук нових теоретичних підходів до розуміння і тлумачення просторових процесів, підходів, полишених старих радянських штампів і наближених до ринкової економіки [4,14,15,17,42,43].

По-друге, старе намагання привнести в теорію регіоналістики ідеологічний компонент – якщо не комуністичну ідею повного державного регулювання економіки, то, принаймні, національну ідею відродження українських традицій і старожитностей, зокрема у розселенні [11].

В зв'язку з цим, найголовнішим, на нашу думку, залишається питання інтерпретації сучасних просторових процесів, які протікають в Україні. Ідеологічна інтерпретація цих процесів передбачає продовження традицій радянського економічного районування як процедури “розбиття” території держави за певними ознаками на певні складові частини – “економічні райони”. При цьому необхідною повинна бути умова наступного державного керування такими складовими частинами. Ринкова ж інтерпретація вказаних просторових процесів передбачає спостережливе до них відношення з подальшим розкриттям суті і внутрішнього механізму впливу конкуренції на формування територіальної організації господарства. Зокрема, виділення районів на підставі полюсів зростання [15], нових технологічно-інформаційних ЕВЦ [33], або шляхом відстеження загальносвітових тенденцій розвитку виробничо-технологічних укладів [1,2,26]. Відтак, саме спостережливе відношення згідно з [5] повинне наблизити регіоналістику до методології природничих наук і полишити її висновки елементу суб'єктивізму.

Головною задачею даної статті було - показати, що стара, добра теорія економічного районування, незважаючи на її справедливую критику, має потужний методологічний потенціал в нових ринкових умовах. Автор намагається знайти ті об'єктивні механізми районотворення, які би зробили процес виділення економічних районів всередині країни менш суб'єктивним. Автор досить довго вивчає вказану проблему, і дана стаття є логічним продовженням попередніх досліджень в цьому напрямку [26,28,29, 32].

Новизна пропонуваного дослідження. Вперше робиться спроба модифікувати головні положення теорії економічного районування до умов ринкової економіки і позначити об'єктивні неупереджені підходи до виділення районів. **Методологічне або загальнонаукове значення** авторського доробку полягає у продовженні подальшої адаптації окремих теорій вітчизняної і закордонної регіоналістики до вітчизняних умов ринкової економіки. Так, в ряді попередніх публікацій автор розглядає можливість такої адаптації по відношенню до концепції ЕВЦ [33], системи факторів розміщення господарства [31], просторових механізмів глобалізаційного процесу [29], сталого розвитку [27], теорії центральних місць В.Кристаллера [22], територіального поділу праці [24]. Розгляд теорії економічного районування в річищі постановки проблеми формування сучасного категоріально-понятійного апарату регіоналістики з нових методологічних позицій і становить **невирішену раніше частину цієї загальної проблеми.**

В просторових науках районування розглядається в трьох аспектах: 1) районування, як процес, що йде об'єктивно і безпосередньо не залежить від волі людей, 2) районування як процедура виділення меж економічних районів, 3) районування, як «засіб просторового упорядкування економіко-географічної інформації»[41], що застосовується в географічних науках для порівняння і характеристики будь-яких територій. Перший і третій аспекти завжди цікавили і цікавлять спеціалістів з регіоналістики, оскільки ці напрямки дослідження території знаходяться в річищі предмету регіональної

економіки. Проте, процедура виділення меж економічних районів сама по собі містить елемент суб'єктивізму, що, власне, завжди спричиняло неоднаковість підходів до виділення економічних районів. Крім того, теорія економічного районування була головною в розміщенні господарства саме в колишньому СРСР з його величезними неосвоєними просторами і майже необмеженими ресурсами.

Сьогодні, коли ринкова економіка значно видозмінила мету і підходи до виділення економічних районів, розуміння всього економічного районування повинно ґрунтуватись на більш об'єктивних категоріях. Передусім, зараз ставиться під великий сумнів керованість територіями “економічних районів”, які не є одиницями адміністративно-територіального поділу з представником президента, не є власністю промисловців і підприємців, а, отже не привертають до себе комерційного інтересу. Зберігаючи традиційний термін можна припустити, що економічне районування зараз - це процес, в результаті якого на території будь-якої країни утворюються потужні осередки господарства з прилеглими територіями, які просторово до них тяжіють. Такі просторові поєднання умовно названі “економічними районами”. Отже, *економічний район* - це умовно однорідна територія всередині великої за площею країни [41], яка:

- а) має відносну самобутність різних економічних показників, що її характеризують;
- б) має певний набір галузей, які розвиваються при взаємодії законів територіального поділу праці та розвитку технологій;
- в) відрізняється індивідуальною територіальною структурою.

Районування як процес - пов'язане з об'єктивним розвитком господарства з плином освоєння природних ресурсів та розвитку технологій. Просторовий прояв цього процесу має однакові об'єктивні форми в різних країнах і утворює «малюнок території», або територіальну структуру, розглянуту в [40]. Процес економічного районування, що об'єктивно йде в просторі-часі призводить до «кристалізації» окремих ділянок території будь-

якої країни, і в свою чергу - до утворення певного набору елементів територіальної структури. Можливий поділ районів за різними ознаками – за співвідношенням ядер і периферії, за рівнем охоплення території, за віком, та ін. [38].

Проте, до об'єктивних ознак формування на території будь-якої країни економічних районів можна віднести лише те, що залишається на ній в результаті процесу господарського розвитку, а саме, *одномоментний просторово-часовий зріз всього матеріально-речовинного наповнення території у вигляді розглянутих вище елементів і типів територіальної структури*. Об'єктивність цих ознак підтверджується саме тим, що їх можна “знайти” на території будь-якої країни незважаючи на рівень її економічного розвитку, тип суспільних відносин чи географічне положення. Але ті функції, що вкладались досі в існуючі елементи просторового заповнення території є доволі сумнівними. Зокрема, наявність технологічних зв'язків між підприємствами і галузями в межах промислових агломерацій, вузлів, ТВК.

Що стосується виділення на території країни меж економічних районів для їх подальшого вивчення шляхом порівняння (3-й аспект районування), то це треба робити за об'єктивними ознаками, виходячи суто з наявної територіальної структури. Дуже придатним для цього може виявитись метод потенціалів [26]. У цьому випадку умовні кордони взаємного впливу потужних осередків *не прив'язуються до адміністративних кордонів* і, отже є об'єктивними. Виходячи з цього можна очікувати досить об'єктивного “розподілу” території країни між різними „центральною місцями”, які є осередками кристалізації господарського розвитку. Для виділення меж інтегральних районів на макротериторіальному рівні подібна процедура робиться з багатьма показниками.

Найбільш зручним для розуміння об'єктивності інтегрального районування є саме мікротериторіальний рівень, де відбувається формування інтегральних мікрорайонів. Основу галузевої структури економічних (інтегральних) мікрорайонів складають галузі, що працюють на природній

сировині, отриманій від експлуатації біокліматичного потенціалу – сільське (варіант плантаційне), лісове, рекреаційне господарства і похідні від них харчова, деревообробна, легка промисловість та курортно-рекреаційне господарство. В умовах помірного клімату головних зон землеробського освоєння основою формування інтегральних мікрорайонів є сільське господарство та харчова промисловість. В межах кожної адміністративної області (в умовах України) можна виділити від 5 до 20 локальних АПК, які лежать в основі інтегральних мікрорайонів. Об'єктивність формування інтегральних мікрорайонів походить від об'єктивності формування локальних АПК [35]. Його механізм універсальний у всіх природних зонах, де ведеться сільське господарство. Локальні АПК формуються шляхом просторового сполучення сировинних зон підприємств харчової промисловості.

В свою чергу ці сировинні зони міняються щороку, оскільки будь-яке сільськогосподарське підприємство (чи колективної чи приватної форми власності) залежить в своїй роботі від мінливих природних і економічних умов. Як правило, підприємства харчової промисловості працюють в районних центрах, які серед форм територіальної організації промисловості відповідають промисловим пунктам і центрам. Виділення кордонів локальних агропромислових комплексів робиться шляхом умовного “накладення” сировинних зон окремих підприємств харчової промисловості, які працюють в промисловому пункті або центрі [26]. Оскільки зони сільськогосподарської спеціалізації знаходяться на периферії економічних районів, то вони внаслідок постійної (щорічної) зміни умов формують кордони, які начебто “плавають” в просторі. Таким чином, відбувається щорічне коригування конфігурації кордонів, оскільки внаслідок зміни природних чи економічних умов окремі сільськогосподарські підприємства змушені коригувати свою спеціалізацію згідно з цими умовами, а отже, зменшувати, збільшувати, чи зовсім припиняти випуск або цукрового буряка, або молока, або м'яса.

Весь процес формування економічного макрорайону можна представити схемою на рис.1. На цій схемі видно, що об'єктивне формування меж економічних районів проходить під впливом закону агломерованості (“ущільнення виробничої маси”) і описується гравітаційною моделлю на рівні взаємодії ядер макрорайонів. Макро- та мезо- рівень районування – відносно стабільні, оскільки утворюються промисловими районами, промисловими агломераціями та промисловими вузлами, тобто тими формами територіальної організації промисловості, які не міняють свої розміри і свою спеціалізацію протягом досить довгих відтинків часу.

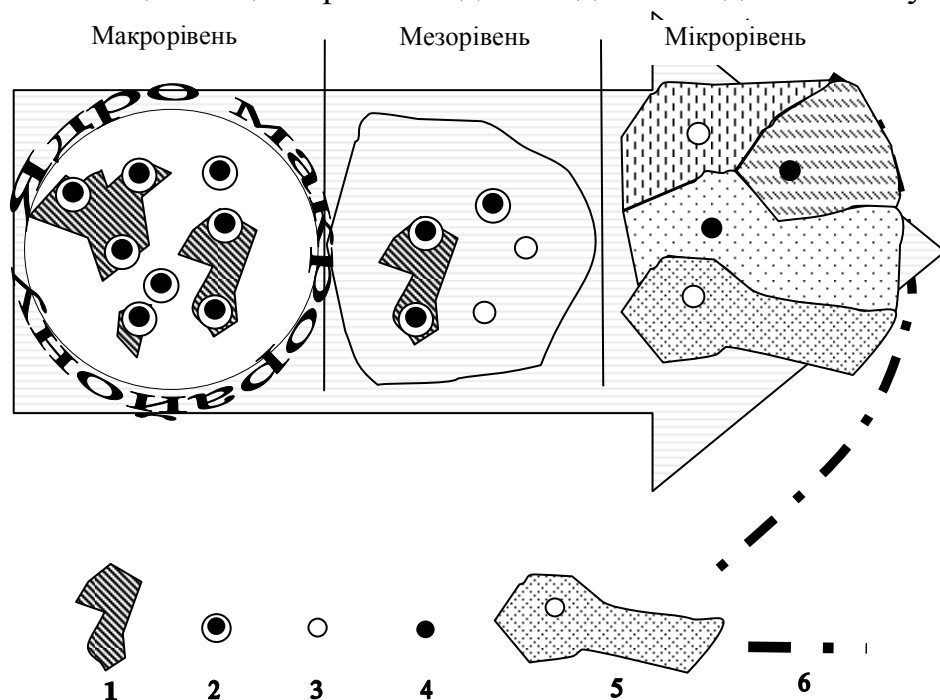

Рис.1. Участь окремих елементів територіальної структури у формуванні економічних районів.

Умовні позначення: 1 – промислові агломерації; 2 – промислові вузли; 3 – промислові центри; 4 – промислові пункти; 5 – локальні АПК; 6 - кордони економічних макрорайонів

Саме з цього походить твердження, що *ядра економічних районів утворюють головний їх кістяк, а процес формування економічних макрорайонів іде в напрямку від ядер до периферії.*

Крім дослідження гравітаційної взаємодії між ядрами підхід до виділення меж економічних макрорайонів повинен ґрунтуватись на вивченні екологічного аспекту просторового буття людини, який найкраще проявляється на мікрорівні [25]. Передусім, у виділенні, знаходженні

кордонів і в подальшому дослідженні антропогенних екосистем, або *агроекосистем*, які, власне, лежать в основі локальних агропромислових комплексів, формують периферію, а, отже, і кордони економічних макрорайонів [23,25,29]. Оскільки кордони агроекосистем є конструктивними, тобто тими, що весь час змінюються, вони формують свої, відмінні від адміністративних кордонів просторові утворення. Саме в цьому полягає *об'єктивність процесу економічного районування*, який не повинен бути прив'язаний до адміністративних одиниць, а, отже, *райони не повинні бути керованими*. “Економічні райони” – це ті ж самі ідеальні еталонні просторові моделі, до яких територіальні процеси весь час прагнуть, але в дійсності ніколи не досягнуть такого стану. Саме в цьому твердженні полягає сучасна інтерпретація класичних ідеальних моделей Тюнена, Вебера, Кристаллера [8,10] і значною мірою задачі досліджень з економічного районування.

Процес економічного районування такий же об'єктивний, як процес формування ґрунтів, ландшафтів, природних зон та інших компонентів географічної оболонки. Саме ринкова економіка, наближає процес економічного районування (і як результат – формування економічних районів) до природних процесів за допомогою *конкуренції*. Саме завдяки конкуренції набувають переваги такі пріоритети територіальної організації господарства, які докорінно змінюють її механізм на мікро та мезо територіальному рівнях [34].

Розглядаючи економічне районування як засіб практичного управління територією держави треба зауважити, що і постановка проблеми і намагання її вирішити в такій площині походить з другого аспекту економічного районування, тобто – виділення меж “економічних” районів. Вивчаючи цей аспект районування, відразу постає низка запитань, з яких можна побудувати логічні причинно-наслідкові ланцюжки: ➔ Якщо провести кордони “економічних районів”, де гарантія, що відмежовані території є об'єктивним відбитком сучасного стану розвитку продуктивних сил країни (?) ➔ Які

ознаки об'єктивності використовувались автором (авторами) районування (?)
 ➔ Чому, якщо виділені на підставі спеціалізації і комплексності господарства “економічні райони” об'єктивні, існує ще декілька схем “економічних районів” в складі інших областей. Вони що, також об'єктивні (!?)¹ ➔ Якщо все ж таки переконати керівні органи в об'єктивності (що дуже важко), а отже, керованості виділених “економічних районів”, хто буде здійснювати господарське управління територією – представник президента в одній з областей, що “входять” до “складу” “економічного району”, інший чиновник на спеціально створеній новій посаді, кабінет міністрів (який міняється раз на рік), представник ділових кіл (?) ➔ Якщо все-таки припустити, що “економічний район” є керованою територією, то який економічний механізм буде покладено в його розвиток – той, що ґрунтується на державній чи на приватній власності (?)... Ось тут низка запитань закінчується. Люди, які займаються бізнесом на умовах приватної власності на засоби виробництва, не дуже опікуються “складом”, “об'єктивністю існування”, “спеціалізацією” і “комплексністю господарства” “економічного району”, до якого просторово “входить” їхнє підприємство. Успіх їхнього підприємства залежить від споживача, який знаходиться поруч – у сусідньому будинку, на цій вулиці, в цьому кварталі. Примарний “економічний ефект” від поєднання на одній території різних галузей в складі “територіально-виробничого комплексу” представників малого і середнього бізнесу не торкається зовсім. Бо механізм формування територіально-виробничих комплексів ґрунтується не просто на державній власності, а передбачає наявність директивної, закритої економіки, яка працює сама на себе, відтворюючи передусім засоби виробництва.

В основі формування ТВК, які за класичними канонами теорії економічного районування формують ядра економічних районів, лежали матеріало- та енергомісткі галузі важкої промисловості. Саме цим галузям притаманний гігантизм у обійманні їхніми підприємствами географічного

¹ З самого початку української незалежності (та і зараз!) існує декілька схем районування, авторами яких є Ф.Заставний, О.Шаблій,

простору. А сполученню цих галузей на обмеженій території і досі надаються якісь фантастичні властивості, що називаються “додатковою економічною ефективністю”. З падінням “залізної завіси” автоматично щез внутрішній закритий ринок, де була відсутня конкуренція, а існував план, який передбачав оплату навіть за нереалізовану споживачеві продукцію. Саме тому більшість підприємств важкої промисловості “не вписується” із своєю продукцією в світовий ринок.

Викладена вище концепція стосується скоріше індустріального етапу розвитку української економіки, який поступово стає надбанням історії. Що ж до постіндустріальної економіки, яка поступово відкриває українські кордони назустріч глобалізаційним тенденціям, то зараз як ніколи важливий пошук загальнонаукових витоків процесу регіоналізації. На нашу думку процес об’єктивного формування регіонів ґрунтується на найбільш загальних законах фізики, екології, географії, а класичні методологічні принципи регіоналізації вимагають поступового перегляду. Щоби бути дієздатною в умовах ринкової (а згодом постіндустріальної) економіки теорія економічного районування потребує певних змін. Зокрема, пропонується декілька наступних наріжних положень:

- Історія формування будь-яких природно-господарських регіонів є історією глибокої трансформації людиною як своєї так і інших природних екологічних ніш з метою перепланування потоків речовини і енергії на свою користь [29]

- В процесі ноосферогенезу вид „Homo Sapiens” сформував свою, не менш природну, екосистему – агроекосистему, просторова динаміка якої характеризується незбіганням природних і економічних кордонів. Природні її кордони – це межі типів організації сільськогосподарської території, що формуються під переважним впливом рельєфу; економічні кордони – це межі сільськогосподарських районів, які показують наскільки просторово

роз'єднані продуценти, консументи і редуценти, які мешкають в агроєкосистемах.

- Екосистема людини пройшла складну еволюцію від агроєкосистем через урбоекосистеми до інфраєкосистем, які сьогодні поступово формуються на основі зростаючого виробництва, накопичення, відтворення і ретрансляції інформації. Подальший „цивілізаційний” розвиток в такому напрямку обов'язково виведе людство на два різні шляхи – перший - пасіонарний пов'язаний з формуванням регіонів дуже відмінних від природної просторової динаміки і який закінчиться формуванням „космоєкосистем”; другий, притаманний традиційним суспільствам і той, в якому найбільше відбиті об'єктивні процеси регіоналізації [30].

- В ідеальному випадку на будь-якій поверхні (і земній в тому числі) під впливом законів гравітації формуються правильні за співвідношенням центру і периферії фігури (бенарівські комірки). Початок їхнього формування на нашій планеті збігається з неолітом, коли людство почало завдяки своїй пасіонарній активності переструктуровувати географічний простір. Розмір та ієрархія таких фігур згідно теорії фрактальних множин впливають на формування самоподібних підпорядкованих систем „центральных місць”. Саме такі системи формують просторовий інваріант всіх регіональних процесів.

- Система центральных місць з плином перетворення географічної оболонки людиною на початкових етапах ноосферогенезу формувалась під впливом фізичної ваги (в сенсі тяжіння), сучасний же її стан характеризується переважанням інформаційної складової, а, відтак, збільшенням загальнопланетарної ентропії, наслідком чого вже сьогодні є техногенні катастрофи, епідемії хвороб, тероризм [22].

- Будь-якому регіону притаманна наявність ядра і периферії, об'єктивне співвідношення яких регулюється переважно фізичними і екологічними законами [6]. При цьому розмір регіону залежить від ступеню впливу його

ядра на найближче і дальнє оточення. Сучасний макропросторовий вплив охоплює хінтерланди „світових міст”.

- Межі „адміністративних областей”, „адміністративних районів”, „економічних районів”, „економічних регіонів” не мають ніякого відношення до об’єктивного механізму регіональних процесів. Будь-який адміністративно-територіальний поділ території вступає у протиріччя з існуючим інваріантом. Саме тому пошук інваріантних просторових одиниць та іманентних їм регіонів є сьогодні головною задачею учених.

- На сьогодні відносно точно можна виділити два ієрархічних рівні інваріанту регіональних процесів. Перший – мікро- (або локальний) – відповідає просторовій динаміці агроєкосистем, описаній автором раніше (1990-2004) і що приблизно відповідає рівню низового адміністративного району; другий мезорівень, що приблизно відповідає адміністративній області і описаний О.Ковальовим [16]. Третій – найменш розроблений і найбільш популярний у розробці за старими принципами – макрорівень - вимагає подальшої розробки на основі геополітичних підходів, розглянутих в теорії рубіжної комунікативності В.О.Дергачова [7] і в теорії регіональної геополітики М.В.Багрова [3].

- Дуже логічним уявляється висновок про те, що ядра економічних районів в умовах ринкової економіки повинні виділятися не за сполученням галузей в головних осередках, а за „вагою” цих осередків, і, передусім, за розміром населених пунктів, що утворюють промислові вузли, промислові агломерації та ін.

- Теорія економічного районування повинна зберігати науково-пізнавальне значення передусім для порівняння і аналізу окремих територій. Прикладне значення можуть мати наукові розробки, спрямовані на удосконалення існуючого адміністративно-територіального устрою.

Головні *перспективи* впровадження своїх розробок автор бачить на ниві майбутнього державного будівництва. Зокрема, розроблені згідно з наведеними положеннями принципи майбутнього адміністративно-

територіального устрою України передбачають зменшення кількості низових адміністративних районів майже вдвічі [26,29] з відповідною економією державних коштів на утримання апарату чиновників.

Література

1. Бабурин В.Л. Влияние географической специфики распространения инновационных волн на территориальную организацию общества.- <http://georpub.narod.ru/ecoros.htm>. 1999.,
2. Бабурин В.Л. Эволюция Российских пространств от Большого взрыва до наших дней. Инновационно-синергетический поход.- М:Едиториал УРСС,2002.-272 с.
3. Багров М.В. Региональная геополитика устойчивого развития.- К.:Либідь,2002.- 254 с. ,
4. Голиков А.П.,Дейнека А.Г.,Казакова Н.А. Размещение производительных сил и регионалистика.-Харьков:ООО “Олант”,2002.-320 с.
5. Горелов А.А. Концепции современного естествознания.-М.:Владос,1999.-С.15.
6. Горшков В.Г. Физические и биологические основы устойчивости жизни./Отв.ред.К.С.Лосев.-М.:ВИНИТИ,1995.-470 с.
7. Дергачев В.С. Геополитика. К.:Вира-Р,2000- 398 с.,
8. Долішній М.І., Стадницький.Ю.І, Загородній А.Г., Товкан О.Е. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навчальний посібник.- Львів.- ІВЦ „Інтелект-Захід”, 2003.-256 с.
9. Долішній М.І.,Злупко С.М. Основи регіоналізації: концептуальний підхід./Регіональна економіка,№3,2003.- С.7-18.
10. Дорогунцов С.І., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теорії розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. К.:СТАФЕД-2,2001.-144 с.
11. Доценко А.І. Стратегія сільського розселення та сталого розвитку поселень.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию.- Киев-Капитановка, июнь,2003.-С.89-92.
12. Заставний Ф.Д. Географія України. Львів:Світ,1994.-472 с.
13. Заставный Ф.Д. Территориальные предплановые прогнозы.- К.:Наукова думка, 1988.- 184 с.
14. Захарченко В.І. Особливості формування промислових територіальних систем в постіндустріальну епоху: Україна і світ.-Укр. геогр. журн. - 2001, № 2. с.12.
15. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України. Монографія.- Вінниця: Гіпаніс,2004.- 547 с.
16. Ковалев О.П. Регіональний розвиток: погляд на сто років вперед.//Регіональні перспективи,№7-8,2003.-С.3-11.
17. Нагірна В.П. Сільські райони України на тлі суспільних трансформацій.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию.- Киев-Капитановка, июнь,2003.-С.151-154.
18. Олійник Я.Б. Географічні основи формування регіональної політики в Україні.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию.- Киев-Капитановка, июнь,2003.-С.124-126
19. Пістун М.Д., Мезенцев К.В., Тьорло В.О. Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект: Монографія.- К.:ВПЦ „Київський університет”, 2004-130 с.
20. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії.- К.:Вища школа,1996.-232с.
21. Рогачев С.В. Пространственные инверсии. Десять ситуаций для анализа.// География.-№27,1999.

22. Сонько С.П. В пошуках нових моделей центральних місць Вальтера Кристаллера./ Геоінформатика. Науковий журнал. №4, 2004.- С. 84-90.
23. Сонько С.П. Географічна інтерпретація доповідей Римському клубу./ Український географічний журнал. №1, 2003.- с.55-62.
24. Сонько С.П. Географічний поділ праці або глобальний перерозподіл природних ресурсів?/ Вісник Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна, № 610. Серія геологія, географія, екологія. - Х.:Вид.Харк.ун-ту.2003 –С.116-121.
25. Сонько С.П. Екологічна проблематика з позицій хорології./Україна та глобальні процеси: географічний вимір. Київ-Луцьк,2000.-С.187-191.
26. Сонько С.П., Кулішов В.В.,Муштафін В.І. Ринок і регіоналістика.- К.: Ельга,2002.-380 с.
27. Сонько С.П. Концепція сталого розвитку та її методологічна дискусійність./ Регіональна економіка. №4,2003.-С.13-28.
28. Сонько С.П. Нове уявлення про місце географії в системі наук. /Географія і сучасність. Випуск 1. КДПУ ім.Драгоманова,2000.- С.32-37.
29. Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми: Наукове видання. - К.:Ніка Центр, 2003.- 287 с.
30. Сонько С.П. Регіоналізація, прикордонні конфлікти та майбутні шляхи розвитку природи і суспільства. / Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию. Сборник научных трудов.- Киев, «Академперіодика», 2003.- С.179-182.
31. Сонько С.П., Скринько М.М. Інфраструктура в умовах транзитивної економіки: Наукова монографія. - Харків: Вид-во «Екограф»,2004.- 306 с.
32. Сонько С.П. Смена концепции размещения производительных сил или критический взгляд на теорию экономического районирования.//Труды кафедры размещения производительных сил и технологий производства. Экология.Экономика.Технология. Кривой Рог, КЭИ КНЭУ,1997.- С.10-29.
33. Сонько С.П. Сучасні методологічні новації в концепції енерго-виробничих циклів./ Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Географія. Випуск 8, 2004.- С.134-140.
34. Сонько С.П. Сучасний погляд на предмет регіоналістики. //Вісник Криворізького економічного інституту. - Кривий Ріг, КЕІ КНЕУ, №1, 2004 – 63-76 с.
35. Сонько С.П. Экономико-географическое исследование агропромышленной интеграции в связи с решением экологических проблем Северо-Восточной Украины.- Дисс. канд.геогр.наук. М.МГУ,1990.
36. Стадницький Ю., Загородній А, Товкан О. Державне регулювання територіальної організації виробництва./Регіональна економіка, №3,2001.-С.138-150
37. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком – Київ: Вища школа, 2000 р., с. 76-81.
38. Топчієв О.Г.Економічна географія СРСР.К.:Вища школа,1982.-248 с.
39. Топчієв О.Г. Новітні фактори регіонального розвитку України.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию.- Киев-Капитановка, июнь,2003.-С.120-122
40. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії.-Одеса:Астропринт,2001.- 559 с.
41. Топчієв О.Г. Терміни і поняття в економічній географії К, Радянська школа, 1982.-158 с.
42. Фашевський М.І.,Чернюк Л.Г. Методологічні питання розвитку і розміщення продуктивних сил.//Укр..геогр..журн. №3,2003.- С.46-51.
43. Чернюк Л.Г.,Клиновий Д.В. Економіка та розвиток регіонів (областей) України. – Київ: ЦУЛ,2002.-644 с.
44. Шаблій О.І.Основи загальної суспільної географії. - Львів, Вд-во Львівського ун-ту,2003.-444 с.
45. http://www.nauka.dp.ua/ARTICLE/Ecomonics/14/14_Volkova.htm.